

Türkçede Hava Durumu İfadeleri Tipolojisi

Typology Of Meteorological Expressions in Turkish

Oktay ÇINAR*, Emre YAĞLI**

ÖZ

Dillerde yağış ve sıcaklık gibi hava olaylarını açıklamak için kullanılan ifadeler hava durumu ifadeleri olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışma, Türkçede bulunan hava durumu ifadelerinin anlamsal açıdan nasıl kodlandığı ve ifade edildiğini inceleyip tipolojik bir çözümleme yapmaktadır. Bu bağlamda, çeşitli dünya dilleri verisi üzerinden yola çıkarak dillerin hava durumu ifadelerini nasıl kodladığı yönünde anlam bilimsel bir çözümleme sunan Eriksen vd. (2012) tarafından önerilen tipolojinin Türkçede nasıl bir görünüm sergilediği incelenmektedir. Bu amaç ışığında, Türkçede bulunan belirli hava durumu ifadeleri sınıflandırılmış ve bu ifadelerin tümce yapısı içerisinde hangi birim ya da birimler tarafından anlamsal olarak kodlandığı incelenmiştir. Bu doğrultuda, dinamik olaylar sunan hava durumu ifadeleri incelendiğinde yağış anlamı içeren *yağmur* ifadesinin eş asıllı üye-yüklem tipli; *kar*, *dolu* ve *kırağı* ifadelerinin ise hem üye-yüklem tipli hem de yüklem tipli kodlandığı belirlenmiştir. Diğer bir dinamik olay olan *şimşek*, *yıldırım* ve *gök gürültüsü* ifadelerinin üye tipli, *rüzgâr* ifadesinin ise üye-yüklem tipli ve yüklem tipli kodlandığı çözümlenmiştir. Sıcaklık, atmosfer ve hafif hava olaylarını içeren durağan olaylar açısından bakıldığında ise Türkçe dünya dillerindeki genel eğilime benzer bir görünüm sergilemektedir. Bu tür hava durumu ifadeleri Türkçede sadece yüklem tipli kodlanmaktadır. Güneş ışığı anlamı içeren ifade ise Türkçede üye-yüklem tipli olarak kodlanmaktadır.

Anahtar sözcükler: *Hava Durumu İfadeleri, Tipoloji, Türkçe, Dinamik olaylar, Durağan olaylar*

ABSTRACT

Expressions used in languages to describe weather events such as precipitation and temperature are called meteorological expressions. Examining how these expressions are semantically encoded and expressed, the current study makes a typological analysis on meteorological expressions in Turkish. In this context, the study aims to adapt the typology proposed by Eriksen et al. (2012) into Turkish, who presented a semantic analysis of how languages encode meteorological expressions based on data from various world languages. In the light of this purpose, certain meteorological expressions in Turkish have been classified and it has been questioned which unit or units in the sentence structure semantically encode these expressions. Considering this, when the meteorological expressions presenting dynamic events are examined, as for the precipitation, the study reveals that the expression of *rain* is cognate argument-predicate type; on the other hand, the study further reveals that the expressions *snow*, *hail*, and *rime* were encoded by both argument-predicate and predicate types. It has been found that the expressions *lightning* and *thunder*, as part of other dynamic events, are encoded by

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Dil Bilimi Bölümü, İstanbul/Türkiye, oktay.cinar@medeniyet.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-9822-7574>).

** Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dilbilimi Bölümü, Ankara/Türkiye, yaqli@hacettepe.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-1044-9018>).

argument type, and the expression *wind* is encoded by both argument-predicate and predicate types. In terms of stative events including temperature, atmosphere and mild weather events, Turkish displays a similar appearance to the overall tendency among world languages. Such meteorological expressions are encoded only by predicate type in Turkish. The expression containing the meaning of sunlight is encoded by argument-predicate type in Turkish.

Keywords: *Meteorological Expressions, Typology, Turkish, Dynamic Events, Stative Events*

Extended Summary

Expressions used in languages to describe weather events such as precipitation and temperature are called meteorological expressions. From the typological perspective, such expressions are intriguing to study, stemming from the fact that they are encoded and expressed differently among languages of the world. For example, in English the meteorological expression which encodes *rain* has the structure of expletive *it* in the subject position and the verb *rain* in the predicate. On the other hand, without employing an overt subject, Italian encodes the same meteorological expression by the verb *piove*. From another angle, considering Greek, the same event is encoded by the subject *rixni* yet the verb *vroxí* in the predicate does not semantically encode the expression *rain*. Therefore, one can argue that languages employ different tools to encode meteorological expressions.

When we look at the literature, the descriptions brought from the semantic typology to the weather expressions are not realized through the semantic roles given by the verb in the sentence, such as the agent and the theme. For example, there is a limitation on the number of semantic roles that the verb *enlighten* can take in the weather expression *the sky is getting brighter*, apart from its metaphorical usage. Similarly, considering the verb *rain* in the expression *it's raining*, the units that can fill the subject position are limited. When these two examples are compared with the verb *ask*, it can be argued that this verb can take an unlimited number of agent and theme participants. Considering these examples, we can argue that weather expressions are not sentences which can take unlimited number of participants; rather, they are the expressions used to directly indicate the weather. In other words, weather expressions depend on the states it refers to. Therefore, such expressions cannot be evaluated from the semantic roles perspective.

The typology proposed by Eriksen et al. (2012) presents a semantic analysis of how languages encode meteorological expressions based on data from various world languages. Accordingly, when the relationship between weather expressions and encoding types is examined, weather expressions can be classified as dynamic (precipitation and non-precipitation) and stative events (temperature, atmosphere, and mild conditions) depending on whether the weather is ongoing or includes a temporary situation. Such expressions as *rain*, *thunder*, *movement of wind*, can be given as examples of dynamic events; on the other hand, the expressions encoding *temperature*, *humidity*, etc. can be presented as stative events. Dynamic events are divided into two categories: weather expressions with precipitation (rain, snow, hail, and frost) and without precipitation (lightning, lightning, thunder, and wind). Likewise, stative events are also divided into two as temperature and atmospheric conditions, and sunlight. Looking at the typological view, dynamic events can be encoded as argument, predicate and argument-predicate types. This means that the meaning of weather expression is encoded/given by either the subject or the verb, or by both the subject and verb respectively. In terms of stative events, weather expressions of temperature and atmospheric events are encoded by predicate type, while the expression sun light can be encoded by the argument or argument-predicate type.

Considering Turkish, when the dynamic weather expressions are examined, it can be argued that the expression that reports precipitation *yağmur yağıyor* (*it is raining*) is encoded by cognate argument-predicate type. Regarding the expression *yağmur yağıyor*, the argument reporting precipitation in the subject position cannot be excluded from the sentence structure,

since *yağmur* directly contributes to the meaning of this weather expression. Furthermore, since the expression *yağmur* is also derived from the verb *yağ-* (*to rain*), this structure can be considered as cognate type.

When another expression that indicates precipitation, *kar yağıyor* (it snows), is analyzed, it can be observed that the basic meaning in this expression is encoded by the argument-predicate type. On the other hand, it might be encoded only by the argument as in the example of *kar düşüyor* (*snow falls*), in which the verb is used metaphorically. When *frost*, another example of precipitation in Turkish, is examined, it becomes clear that this expression can be uttered as *kırağı yağdı* (*rime rained*) or *kırağı düştü* (*rime fell*), as in the case of weather expressions encoding *snow*.

When the dynamic atmospheric events that do not report precipitation such as *şimşek* (*lightning*), *yıldırım* (*lightning*), *gök gürültüsü* (*thunder*), and *rüzgâr* (*wind*) are examined, the following observations can be made. The expression *rüzgâr* can be encoded by both the predicate and the argument-predicate type, as in the examples of *hava rüzgârlı* (*the weather is windy*), *rüzgâr var* (*there is wind*), *rüzgârlı*, (*windy*) *rüzgâr esiyor* (*wind blows*). Based on the expressions *şimşek çakıyor* (*lightning flashes*), *yıldırım düşüyor* (*lightning falls*), *gök gürlüyor* (*it thunders*), it has been found that these expressions are encoded by the argument type only since the verbs not semantically contribute to the meaning of these weather expressions, which are used metaphorically.

When stative events such as *temperature* and *humidity* are examined, the meaning is only encoded by the predicate-type, although the argument in the subject position indirectly contributes to the meaning, as can be seen from the examples of (*hava*) *soğuk*, (*the weather is cold*) (*hava*) *sıcak* (*the weather is hot*), (*hava*) *nemli* (*the weather is humid*), (*hava*) *bulutlu*, (*the weather is cloudy*) (*hava*) *karanlık* (*the weather is dark*). The argument, on the other hand, can be ellipted from the sentence contextually.

Finally, when we look at another stative expression, *güneş parlıyor* (*the sun is shining*), it can be argued that the basic meaning is encoded by argument-predicate type. The verb *parla-* (*to shine*) in the predicate contributes directly to the meaning as it is used in the primary meaning of scattering light in this expression.

Giriş

Dillerde yağış ve sıcaklık gibi hava olaylarını açıklamak için kullanılan ifadeler hava durumu ifadeleri (HDİ) olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışma Türkçede bulunan HDİ'lere bütüncül bir açıklama getirerek tipolojik bir çözümleme yapmaktadır.

HDİ'leri alanyazında tipolojik açıdan ilgi çekici kılan şey anlamsal ve yapısal olarak kodlanmalarının, bir diğer deyişle, ifade edilmelerinin diller arasında farklılıklar gösteriyor olmasıdır:

(1) *İngilizce*

It rains.

DLG yağ-3TEK-GEN

[BAĞIMLI ÇEV. DLG yağıyor.]

‘Yağmur yağıyor.’

(2) *İtalyanca*¹

Piove.

yağ-3TEK-GEN

[BAĞIMLI ÇEV. Yağıyor.]

‘Yağmur yağıyor.’

(3) *Yunanca*²

Ríxni vroxí.

at-3TEK-GEN yağmur-BEL-TEK-DİŞ

[BAĞIMLI ÇEV. Atıyor yağmur.]

‘Yağmur yağıyor.’

Yukarıda İngilizce, İtalyanca ve Yunancadan *yağış* anlamı veren HDİ’ler örneklenmiştir. (1)’deki İngilizce örneğinde hava olayı, anlamsal açıdan tümceye katkısı bulunmayan fakat sözdizimsel olarak özne konumunda bulunan *it* dolgu adılı ve *rains* eylemi ile kodlanmıştır. Özne konumunda herhangi bir birim bulunmayan (2)’deki İtalyanca örneğinde ise hava olayı yalnızca *piove* eylemi tarafından kodlanmaktadır. (3)’teki Yunanca örneğine bakıldığında ise, özne konumundaki *ríxni* ifadesi HDİ’nin kodlanışında temel öge iken *vroxí* eyleminin anlama doğrudan katkısı bulunmamaktadır. (1-3)’te görüldüğü gibi diller yağış belirten HDİ’leri kodlarken farklı temel öğeleri kullanmaktadır.

Bu bölümün takip eden alt bölümlerde sırasıyla HDİ ile ilgili temel betimlemeler dahilinde çalışmanın amacı ve araştırma soruları sunulmuş ve çalışmanın temel aldığı tipolojik yaklaşım tanıtılmıştır.

1. Hava Durumu İfadeleri (HDİ)

Alanyazına bakıldığında, HDİ’lere anlamsal tipolojiden getirilen betimlemeler, tümce içinde eylem tarafından verilen kılıcı ve etkilenen gibi anlamsal roller üzerinden gerçekleşmemektedir.³ Örneğin, *hava aydınlanıyor* ifadesinde eğretilene dışında *aydınlan-* eyleminin alabileceği üye sayısında sınırlama bulunmaktadır.⁴ Benzer şekilde, *yağmur yağıyor* ifadesinde bulunan *yağ-* eylemine bakıldığında özne konumunu doldurabilecek birimler eğretilene kullanımı dışında sınırlı sayıdadır. Verilen bu iki örnek ile *sor-* eylemi karşılaştırıldığında, *sor-* eyleminin üye yapısının sınırsız sayıda kılıcı ve etkilenen rolünde katılan alabileceği görülmektedir. Bu temel örnekler göz önünde bulundurulduğunda, HDİ’lerin farklı katılanlardan oluşan tümceler olmadığını, aksine hava durumunu doğrudan belirtmek için kullanılan ifadeler olduğunu iddia edebiliriz. Başka bir deyişle, HDİ’ler gönderimde bulunduğu durumlara bağlıdır. Bu yüzden de bu tür ifadeler alışılmış tümceler olarak düşünülemez.

HDİ’ler üzerine alanyazında yapılan çalışmalar farklı yönelimlere sahiptir. Bu çalışmalardan Ruwet (1986) farklı dillere ait hava durumu eylemlerini sözdizimsel tipoloji açısından incelemiştir.⁵ Bauer (2000) Hint-Avrupa dillerine ait kişisiz hava durumu eylemlerine

¹ Grimshaw, Jane ve Vieri Samek-Lodovici “Optimal Subjects and Subject Universals”. *Is the Best Good Enough?: Optimality and Competition in Syntax* (1998): 216

² Eriksen, Pal vd., “Weather and Language”. *Language and Linguistics Compass*. S.6 (2012): 389.

³ Eriksen, Pal vd., “The Linguistics of Weather: Cross-linguistic Patterns of Meteorological Expressions”. *Studies in Language*. C. 34. S. 3 (2010): 569.

⁴ *aydınlan-* eylemi HDİ dışında “bir sorun üzerine gereği kadar bilgi edinmek, tenevvür etmek” anlamında kullanılmaktadır: *Öğrenciler bu konuda yeterince aydınlandı.*

⁵ Ruwet, Nicolas “On Weather verbs”. *Papers from the General Session at the Twenty second Regional Meeting*. Illinois: Chicago Linguistic Society (1986): 196.

odaklanmıştır.⁶ Bartens (1995) ve Salo (2001) Ural dillerindeki HDİ'lere tipolojik betimlemeler getirmiştir.⁷ Saarinen (1997) ise Avrupa'da konuşulan bazı dillerde *yağmur* anlamını kodlayan ifadelerle bakmış ve anlamın kodlanması açısından hangi sözcük türlerinin ya da dilbilgisel yapıların belirleyici olduğuna odaklanmıştır.⁸

Yukarıda verilen çalışmalar belirli bir dil ya da dil ailesiyle sınırlı kalmış ya da belirli bir HDİ'yi incelemiştir. Bundan dolayı HDİ'lere tipolojik açıklamalar getirerek evrensel betimlemeler yapma gereği duyulmaktadır. Çalışmaların bu kısıtlı doğası, HDİ'lere bilişsel anlam bilimsel açıdan yaklaşan ve HDİ ile kodlama biçimleri arasında ilişki kuran çalışmalarını ön plana çıkarmaktadır. Bu açıdan bu çalışmanın temel amacı Eriksen vd. (2012) tarafından verilen tipoloji üzerine Türkçedeki HDİ'lerin görünümünü yerleştirmektir. Bu birincil amaç çerçevesinde çalışma, Türkçede farklı HDİ'lerin nasıl kodlandığını bulgulamayı amaçlamaktadır.

2. Hava Durumu İfadelerine Tipoloji Önerisi

Eriksen vd. (2012) tarafından önerilen tipoloji, farklı dillerden elde edilen verilerden hareketle dillerin HDİ'leri nasıl kodladığı yönünde anlam bilimsel bir temel sunmaktadır. Buna göre HDİ'ler yağış ve sıcaklık bakımından tipolojik bir görünüme yerleştirilmiştir. Aşağıda Eriksen vd. (2012) tarafından verilen tipoloji sunulmuştur.⁹

Tablo 1: HDİ ve kodlama biçimleri arasındaki ilişki

Olay türleri		Örnekler	Kodlama formatları
Dinamik olaylar	Yağış olan	Yağmur Kar Dolu Kırağı	Üye tipli Yüklem tipli Üye-yüklem tipli Eş asıllı yağış yüklemli
	Yağış olmayan	Şimşek Yıldırım Rüzgâr	Üye tipli Yüklem tipli Üye-yüklem tipli
Durağan olaylar	Sıcaklık, atmosfer ve hafif durumlar	Düşük sıcaklık Hafif sıcaklık Yüksek sıcaklık Nemli atmosfer Günüşiği Karanlık	Yüklem tipli (eğilim)
	Güneş ışığı	Parıldamak	Üye tipli Üye-yüklem tipli

⁶ Bauer, Brigitte. *Archaic Syntax in Indo-European: The Spread of Transitivity in Latin and French*. (Berlin ve New York: Mouton de Gruyter 2000), 93.

⁷ Bartens, Raija, "On the Meteorological Expressions in Finno-Ugric Languages". *Journal de la Societe Finno-Ougrienne*, S. 86, (1995): 34.

Salo, Merja "Meteorological Verbs in Uralic Languages – Are There Any Impersonal Structures to be Found". *Impersonal Constructions: A Cross-linguistic Perspective* (2011): 410.

⁸ Saarinen, Sirkka "Il pluit, idet dozhd", it rains, es regnet, llueve, piove". *Atlas linguarum Europae (ALE)* (1997): 1.

⁹ Eriksen, vd., "Weather and Language", 399.

Yukarıda sunulan tabloda HDİ ve kodlama biçimleri arasındaki ilişki incelendiğinde, hava durumunun devam edip etmemesi ya da geçici bir durum içerip içermemesine bağlı olarak HDİ'lerin dinamik (yağış olan ve yağış olmayan) ve durağan olaylar (sıcaklık, atmosfer ve hafif durumlar) olarak ikiye ayrıldığını görebiliriz. *Yağmur, gök gürültüsü, rüzgârın hareketi* vb. gibi durumlar dinamik olaylara örnek olarak verilebilirken, *sıcaklık, nem* vb. gibi durumlar ise durağan olaylar olarak sunulabilir. Dinamik olaylar kendi arasında ikiye ayrılmaktadır: yağış içeren (yağmur, kar, dolu, ve kırağı) ve yağış içermeyen (şimşek, yıldırım, gök gürültüsü, ve rüzgâr) HDİ'ler. Aynı şekilde durağan olaylar de kendi içinde ise sıcaklık, atmosferik durumlar ve güneş ışığı olarak ikiye ayrılmaktadır. Tipolojik görünüme bakıldığında, dinamik olaylar üye, yüklem ve üye-yüklem tipli kodlanabilmektedir. Yani, hava durumunu anlamsal açıdan kodlayan/ifade eden üyeler yalnızca özne, yalnızca eylem ya da hem özne hem de eylem olabilmektedir. Durağan olaylar açısından bakıldığında ise sıcaklık ve atmosferik olay içeren HDİ'ler yüklem tipli kodlanıyorken, güneş ışığı ifadesi ise üye ya da üye-yüklem tipli kodlanabilmektedir.

3. Türkçede Hava Durumu İfadeleri Tipolojisi

Bu bölümde, Eriksen vd. (2012) tarafından sunulan HDİ tipolojisi Türkçedeki HDİ'lerin tipolojik görünümünü sunmak için tartışılmıştır. Bu bağlamda Eriksen vd. (2012) HDİ'lerin tipolojik görünümünün onların kodlandığı dillerle doğrudan bağlantılarının bulunmadığını ve dillerin tek bir kodlama türüyle HDİ'leri açıklamadıklarını gözlemlemiştir. Dolayısıyla, dillere özgü kodlama ilişkilerini tek bir tipolojik açıklama üzerinden yürütmek mümkün değildir. Başka bir deyişle, tüm dünya dilleri HDİ'leri kodlama ilişkileri bakımından bütüncül bir görünüm sergilememektedir. HDİ'nin açıklanmasında olay ve kodlama türü arasında ilişki olduğundan olay türünün tipolojik açıdan hangi kodlama ilişkisine sahip olduğunu görmek belirli bir olay türü için hangi dillerin hangi kodlama türüne sahip olduğunu belirlemek için önemlidir.

Takip eden alt bölümlerde ise Türkçede HDİ ve kodlama biçimleri arasındaki ilişki, dinamik ve durağan eylemler çerçevesinde tartışılacaktır.

3.1. Dinamik olaylar

Dinamik olaylar *yağmur, şimşek, rüzgâr* ve *kar* gibi hareket bildiren hava olaylarını ifade eder. Bununla birlikte dinamik olaylar, kodlama türlerinin seçimine göre yağış olan ve yağış olmayan olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmaktadır. Aşağıda Türkçede yağış bildiren dinamik eylemler tartışılmıştır:

(4) Yağmur yağıyor.

(4)'te *yağmur yağıyor* ifadesinde HDİ'nin eş asıllı bir yapı olarak hem üye hem de yüklem tarafından kodlandığı görülmektedir. *Yağmur yağıyor* ifadesinde, özne konumundaki yağış bildiren üye *yağmur*, HDİ'ye doğrudan katkı sağladığı için bu tümceden çıkarılamamaktadır. Bununla birlikte bu durum, Türkçenin adıl düşüren bir dil olması gerçeğiyle karşıtlık göstermektedir.¹⁰ *Yağmur* üyesi bu tümceden çıkarıldığında *yağ-* eylemi anlamsal açıdan bulanık bir hale gelmektedir. Bunun nedeni olarak *yağ-* eyleminin eğretilene yoluyla soyut ya da somut şeylerin *üst üste ve çok geldiğini* belirtmek için (5)'te verilen yapılarla da kullanılıyor olmasıdır:

(5) Hakeme küfür yağdı.

Törende ödül yağdı.

Konser sonunda alkış yağdı.

Sanıklara ceza yağdı.

¹⁰ Komfilt, Jaklin. *Turkish*. (Londra: Routledge, 1997), 88.

Yağmur yağıyor ifadesinde *yağ-* eylemine bakıldığında özne konumunu dolduracak birimler sınırlı sayıdadır. *Yağ-* eyleminin özne konumu boş olduğunda özne konumunu dolduracak birimler (5)'te görülebilir. Bu bağlamda *yağ-* eylemi tek başına kullanıldığında *yağmur yağıyor* ifadesini kodlamaz. Bununla birlikte, Türkçede bağlamsal özellikler dikkate alındığında *yağ-* eylemi tek başına belirtili olarak *yağmur yağıyor* ifadesini kodlamak için de kullanılabilir:

(6) Bağlam: *Hava durumunun çiftçinin üretimine etkisi*

Bu yıl geçen seneye göre daha çok yağdığı için çiftçiler bayram etti.

Türkçede yağış belirten başka bir ifade (7)'de verilmiştir:

(7) Kar yağıyor.

(7)'deki ifadede temel anlam hem üye hem de yüklem tarafından kodlanmıştır. (4)'teki ifadeden farklı olarak üye ve eylem eş asıllı değildir. Başka bir deyişle biçim bilimsel olarak üye eylemden türememiştir (Örn. *Kar kardı). Fakat bu HDİ, belirtili yapılarda yalnızca üye tarafından kodlanabilir:

(8) Kar düşüyor.

(8)'deki HDİ'de temel anlam sadece *kar* üyesi tarafından kodlanmaktadır. Bu örnekte *düş-* eylemi eğretilmeli kullanılmıştır. Bu ifade yazınsal dilde kullanılmakla birlikte bazı eş dizimli yapılar içinde de kullanılmaktadır:

(9) İstanbul'a ilk kar bugün düştü.

(9)'daki HDİ'de *ilk kar düş-* eş dizimli birimi görülmektedir. Türkçede yağış belirten bir diğer örnek ise aşağıda sunulmuştur:

(10) (a) Kırağı yağdı.

(b) Kırağı düştü.

(c) *Kırağı düşüyor/yağıyor.

(10a-c)'de bir yağış türü olarak *kırağı* örneklenmiştir. (10a)'da HDİ'yi hem *kırağı* üyesi hem de *yağdı* yüklemi kodlamaktadır. Fakat (10b)'ye bakıldığında aynı ifade (8)'de de gözlemlendiği gibi sadece *kırağı* üyesi tarafından kodlanmaktadır. Bu HDİ, gerçekleşme zamanı bakımından gözleme dayalı bir kanıtı sahip olmadığından (10a-b)'deki gibi sadece geçmiş zamanda kodlanmaktadır. Bu nedenle (10c)'de şimdiki zamanda verilen yapı dilbilgisel olmayan bir görünüme sahiptir.

Yukarıda verilen yağış bildiren dinamik olaylara bakıldığında sadece *yağmur yağıyor* ifadesi eş asıllı yağış yüklemli kodlama türüne sahipken, ayrık tipli *kar yağıyor/düşüyor*, *dolu yağıyor/düşüyor*, *kırağı düştü/yağdı* ifadelerinde temel anlam yalnızca üye tipli ya da yalnızca üye-yüklem tipli verilebilir.

Yağış bildirmeyen HDİ'ler ise *şimşek*, *yıldırım*, *gök gürültüsü*, ve *rüzgâr* gibi dinamik atmosfer olaylarıdır. Aşağıda yağış bildirmeyen HDİ'ler örneklenmiştir:

(11) Hava rüzgârlı.

(11)'deki HDİ *rüzgârlı* yüklemi tarafından kodlanmaktadır. Aynı ifade (12)'de verildiği gibi özne konumunda hava ifadesi olmadan da yalnızca yüklem tarafından kodlanabilir.

(12) Rüzgâr var / Rüzgârlı.

(12)'de temel anlam sadece *rüzgâr* üyesi tarafından kodlanmaktadır. (11) ve (12)'de verilen örnekler (13) ile karşılaştırıldığında temel anlamın hem üye hem de yüklem tarafından kodlandığı görülebilir:

(13) Rüzgâr esiyor.

(13)'te verilen HDİ'de temel anlam hem *rüzgâr* üyesi hem de *es-* yüklemi tarafından kodlanmaktadır. (14)'te ise HDİ'ler *şimşek*, *yıldırım* ve *gök gürültüsü* üzerinden örneklenmiştir:

(14) (a) Şimşek çakıyor.

(b) Yıldırım düşüyor.

(c) Gök gürüyor/gürldüyor.

(14)'te verilen *çak-*, *düş-* ve *gürle-* eylemleri, *vurarak sokup yerleştirmek*, *yukarıdan aşağıya inmek* ve *kalın ve yüksek ses çıkarmak* birincil anlamlarıyla kullanıldığından HDİ'leri kodlayan eylemlerin hepsinin eğretilmeli kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu ifadelerde temel anlamın yalnızca üye tarafından verildiği söylenebilir.

3.2. Durağan olaylar

Durağan olaylar, *sıcaklık* ve *nem* gibi durağanlık bildiren hava olaylarını ifade eder. Bununla birlikte durağan olaylar, bir taraftan sıcaklık ve atmosferik durumlar, diğer taraftan da güneş ışığı olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmaktadır. Aşağıda sıcaklık ve atmosferik durum bildiren bazı durağan olaylar tartışılmıştır:

(15) (a) Hava soğuk.

(b) Hava sıcak.

(c) Hava nemli.

(d) Hava bulutlu.

(e) Hava karanlık.

(15)'te verilen sıcaklık ya da atmosferik durum içeren HDİ'ler yüklem tipli yapılardır. Üyenin anlama dolaylı olarak katkısı olmakla birlikte temel anlam yalnızca yüklem tarafından kodlanmaktadır. Üye ise HDİ'nin anlamını pekiştirmekle birlikte bağlamsal olarak tümceden çıkarılabilmektedir:

(16) (a) Soğuk.

(b) Sıcak.

(c) Nemli.

(d) Bulutlu.

(e) Karanlık.

(16)'da üye olmadan da HDİ'nin kodlanabileceği görülmektedir. Bu durum tipolojik görüntü açısından diğer dünya dilleri ile bütüncül bir görüntü sergilemektedir. Eriksen vd. (2012) incelemiş olduğu veri tabanı çerçevesinde dillerin sıcaklık ve atmosferik durum bildiren ifadeleri kodlamada yüklem tipli olduklarını bulgulamıştır.¹¹ Bu durum Türkçe için de geçerlidir.

Diğer bir durağan ifade olan güneş ışığına bakıldığında ise aşağıdaki ifadeyi görmekteyiz:

(17) Güneş parlıyor.

(17)'de temel anlamı hem üye hem de yüklem tarafından verildiğini görmekteyiz. Özne konumundaki üye HDİ'yi kodlamak için yine belirtili bağlamsal durumlar dışında tümceden doğrudan çıkarılamamaktadır. Yüklem durumundaki *parla-* eylemi ise *ışık saçmak* birincil

¹¹ Eriksen, vd., "Weather and Language", 396.

anlamında kullanıldığı için anlama doğrudan katkı sağlamaktadır. Bu durum yine yeterli veri olmamakla birlikte Eriksen vd. (2012)'nin öne sürdüğü tipolojik görünüme uygundur.¹²

Yukarıdaki bilgiler ışığında Tablo 1’de sunulan HDİ ve kodlama biçimleri arasındaki ilişkinin tipolojik açıdan Türkçede görünümü aşağıda Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2: Türkçede HDİ ve kodlama biçimleri arasındaki ilişkiler

Olay türleri		Örnekler	Kodlama formatları
Dinamik olaylar	Yağış olan	Yağmur	Eş asıllı üye-yüklem tipli
		Kar	Üye-yüklem tipli
		Dolu	Üye tipli
	Yağış olmayan	Dolu	Üye-yüklem tipli
		Kırağı	Üye tipli
			Üye-yüklem tipli
Durağan olaylar	Sıcaklık, atmosfer ve hafif durumlar	Şimşek	Üye tipli
		Yıldırım	Üye tipli
		Gök gürültüsü	Üye tipli
	Güneş ışığı	Rüzgâr	Üye yüklem tipli
			Yüklem tipli
			Yüklem tipli
	Güneş ışığı	Düşük sıcaklık	Yüklem tipli
		Hafif sıcaklık	Yüklem tipli
		Yüksek sıcaklık	Yüklem tipli
	Güneş ışığı	Nemli atmosfer	Yüklem tipli
		Günüşiği	Yüklem tipli
		Karanlık	Yüklem tipli
	Güneş ışığı	Parıldamak	Üye-yüklem tipli

Tablo 2 incelendiğinde Türkçede yağış anlamı içeren dinamik olaylar eş asıllı üye-yüklem tipli, üye tipli ve üye-yüklem tipli kodlama ilişkilerine sahip olabiliyorken yalnızca yüklem tipli bir kodlama türü bulunmamaktadır. *Yağmur* ifadesi, eş asıllı üye-yüklem tipli olarak kodlanabiliyorken, *kar*, *dolu* ve *kırağı* gibi HDİ’ler hem üye-yüklem tipli hem de yüklem tipli kodlanabilmektedir. Bununla birlikte yağış anlamı içermeyen dinamik olaylarda ise *şimşek*, *yıldırım*, *gök gürültüsü* gibi HDİ’ler yalnızca üye tipliye *rüzgâr* hem üye-yüklem tipli hem de yalnızca yüklem tipli olabilir. Diğer taraftan sıcaklık ve atmosferik durumlar içeren durağan olaylar yalnızca yüklem tipli kodlama ilişkisine sahipken güneş ışığı anlamı içeren HDİ Türkçede üye-yüklem tipli olarak kodlanmaktadır.

Sonuç

Dillerde yağış ve sıcaklık gibi hava olaylarını açıklamak için kullanılan hava durumu ifadelerine (HDİ) Türkçe üzerinden tipolojik bir açıklama getiren bu çalışma Eriksen vd. (2012) tarafından verilen anlam bilimsel tipolojiye Türkçeyi yerleştirmiştir.

¹² Eriksen, vd., ‘‘Weather and Language’’, 398.

Yapılan çözümlenmeler doğrultusunda Türkçedeki HDİ'ler üzerinde şu gözlemler yapılmıştır: *Yağmur*, *şimşek*, *rüzgâr* ve *kar* gibi hareket bildiren hava olaylarını ifade eden HDİ'ler açısından Türkçe, Eriksen vd. (2012) tarafından sunulan anlam bilimsel tipolojiden farklılık göstermektedir. Eş asıllı üye-yüklem tipli kodlanan yağış ifadesi *yağmur*, hem üye-yüklem tipli hem de üye tipli kodlanan *kar*, *dolu* ve *kırağı* ifadelerinden farklılık göstermektedir. Yağış içermeyen diğer dinamik atmosfer olaylarına bakıldığında ise Türkçe bu HDİ'leri *şimşek*, *yıldırım* ve *gök gürültüsü* için üye tipli, *rüzgâr* için ise üye-yüklem tipli ve yüklem tipli kodlamaktadır. Sıcaklık, atmosfer ve hafif hava olaylarını karşılayan durağan olaylar açısından bakıldığında ise Türkçe dünya dillerindeki genel eğilime benzer bir görünüm sergilemektedir. Bu tür HDİ'ler Türkçede sadece yüklem tipli kodlanmaktadır. Son olarak güneş ışığı ifade eden HDİ ise üye-yüklem tipli kodlanmaktadır.

Kısaltmalar

BEL	Belirtme durumu
DİŞ	Dişi
DLG	Dolgu adılı
GEN	Geniş zaman
TEK	Tekil
3TEK	3. Tekil kişi

KAYNAKLAR

Grimshaw, Jane ve Vieri Samek-Lodovici. "Optimal Subjects and Subject universals". *Is the Best Good Enough?: Optimality and Competition in Syntax*. ed. David Pesetsky. MA: MIT Yayınları, 1998: 193-219.

Bartens, Raija. "On the Meteorological Expressions in Finno-Ugric languages". *Journal de la Societe Finno-Ougrienne*, S. 86, (1995): 33-65.

Bauer, Brigitte. *Archaic syntax in Indo-European: The spread of transitivity in Latin and French*. Berlin ve New York: Mouton de Gruyter, 2000.

Eriksen, Pal, Seppo Kittila, ve Leena Kolehmainen. "The Linguistics of Weather: Cross-linguistic Patterns of Meteorological Expressions". *Studies in Language*. C. 34. S. 3 (2010): 565-601.

Eriksen, Pal, Seppo Kittila, ve Leena Kolehmainen. "Weather and Language". *Language and Linguistics Compass*. S.6 (2012): 383-402.

Kornfilt, Jaklin. *Turkish*. Londra: Routledge, 1997.

Ruwet, Nicolas. "On Weather Verbs". *Papers from the General Session at the Twenty second Regional Meeting*. Illinois: Chicago Linguistic Society, 1986: 195-215.

Saarinen, Sirkka. "Il pluit, idet dozhd', it rains, es regnet, llueve, piove". *Atlas linguarum Europae (ALE)*. ed. Mario Alinei, Manuela Barros Ferreira, ve Michel Contini, Helene Francoine. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, 1997: 1-34.

Salo, Merja, "Meteorological Verbs in Uralic Languages – Are There Any Impersonal Structures to be Found". *Impersonal Constructions: A Cross-linguistic Perspective*. Ed. Andrej Malchukov ve Anna Siewierska. Amsterdam: John Benjamins, 2011: 395-438.